

MOLIYAVIY HISOBNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARI SHARXLASH

Mirjalol Bozorboyev Gulmirza o'g'li

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Moliya va buxgalteriya hisobi" fakulteti
Buxgalteriya hisobi (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) yo'nalishi MBR- 01-8 guruhi
Magistratura 1-bosqich talabasi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bugungi kunda dunyo iqtisodiyotining integratsiyalashuvi fonida O'zbekistonda Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga (MHXS) o'tishning dolzarbligi va ahamiyati xususida so'z yuritilgan. Bunda xorij tajribasiga asoslangan holda, milliy hisob tizimimizni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tashkil etishning ijobiy jihatlari va afzalliklari, shuningdek, MHXSga o'tishning oqibatlarini inobatga olib, istiqbolda amalga oshirilishi zarur bo'lgan yo'nalishlar bo'yicha amaliy tavsiyalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: *moliyaviy hisobotning xalqaro standarti, buxgalteriya hisobining milliy standarti, moliyaviy hisobot, moliyaviy tahlil, sifatli moliyaviy axborot, iqtisodiy samaradorlik, investitsion muhit, kapital bozori.*

KIRISH

Moliyaviy hisobotning maqsadi korxonaning moliyaviy holati, faoliyati va moliyaviy holatidagi o'zgarishlar to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etishdan iborat bo'lib, u iqtisodiy qarorlar qabul qilishda keng foydalanuvchilarga, ayniqsa butun dunyo bo'ylab diversifikatsiya va investitsiya imkoniyatlarini qidirayotgan investorlar uchun foydalidir. Asosiy sifat ko'rsatkichlari va tegishli buxgalteriya standartlarini qo'llash, odatda, adolatli taqdimotni ta'minlaydigan moliyaviy hisobotlarga olib keladi. Biroq, buxgalteriya hisobi standartlari bir mamlakatdan boshqasiga farq qiladi, bu esa mamlakatlar bo'ylab moliyaviy hisobot sifatining farqlanishiga olib keladi va moliyaviy ma'lumotlarning solishtirish va shaffofligini qiyinlashtiradi. Axborotni kamaytiradigan

buxgalteriya standartlarini uyg'unlashtirish zarurati manfaatdor tomonlar va kompaniyalar o'rtasidagi nosimmetriklik MHXSni ishlab chiqishni talab qildi. Shu nuqtayi nazardan, bugungi kunda kompaniyalarning xalqaro bozorlarga chiqishi, shuningdek, salohiyatli investorlarni jalb qilishda MHXSga muvofiq moliyaviy hisobot tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi va u hayotiy zaruratga aylanib bormoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Shunga qaramay, MHXSga muvofiq buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobot tuzish amaliyotini o'rganish va qo'llashga doir say harakatlar to'xtab qolmadi. Prezidentimizning 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori MHXSga o'tishning yangi bosqichini boshlab berdi. Ushbu qarorga muvofiq, aksiyadorlik jamiyatlari, tijorat banklari, sug'urta tashkilotlari va yirik soliq to'lovchilar toifasiga kiritilgan yuridik shaxslar 2021-yilning 1-yanvaridan boshlab, buxgalteriya hisobi yuritilishini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosida tashkil etadi va 2021-yil yakunlaridan boshlab, moliyaviy hisobotlarni MHXS asosida tayyorlashga o'tdi. Mazkur qarorda xorijning ilg'or tajribasini hisobga olgan holda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini va mazkur sohada kadrlar tayyorlashning zamonaviy usullarini bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha "Yo'l xaritasi" ishlab chiqildi. Ushbu qarorning ahamiyatli jihatlaridan biri shuki, bu MHXS hujjatlarini O'zbekiston Respublikasida tan olinish masalasini hal qilib berdi. Xususan, "Yo'l xaritasi"da belgilangan birinchi vazifa MHXS va unga tushuntirishlar matnlarini tarjima qilish yakunlandi va Moliya vazirining "O'zbekiston Respublikasi hududida qo'llash uchun moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va unga tushuntirishlar matnini tan olish to'g'risida"gi 1087-son buyrug'i qabul qilindi. Hujjatga muvofiq O'zbekiston Respublikasi hududida 60 dan ziyod MHXS va ularga tushuntirishlar matni qo'llaniladi. Endilikda, MHXS hujjatlarining tan olinishi va uni qo'llaydigan kompaniyalarning belgilab berilishi, ushbu kompaniya hisobchi va moliya mutaxassislaridan o'z malakasi ustida doimiy ishlashi va mas'uliyatni jiddiy his etishini talab etadi. Shuningdek, "Yo'l xaritasi"ga asosan, Buxgalteriya hisobining milliy standartlarini MHXSga uyg'unlashtirishni hisobga olgan holda ularni takomillashtirish talab etadi. Buning

uchun quyidagi muhim vazifalar belgilab olindi: - Xalqaro ekspertlarni jalb qilgan holda buxgalteriya hisobining milliy standartlari va MHXS o'rtasidagi muhim farqlanishlar bo'yicha keng qamrovli axborotlar tayyorlash; - Buxgalteriya hisobining yangi milliy standartlarini ishlab chiqish va amaldagi standartlarga o'zgartirishlar kiritish. Demak, MHXS talablari asosida amaldagi buxgalteriya hisobi milliy standartlariga o'zgartirishlar kiritish yoki yangi standartlarni ishlab chiqish eng dolzarb masalalardan biriga aylandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

MHXSni tatbiq etish bo'yicha Yevropa davlatlarining tajribasini o'rganish va ushbu jarayondagi muammolar va istiqbollarni adolatli baholash O'zbekistondagi kompaniyalarning MHXSga muvofiq buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobot tuzish jarayoniga o'tish davrida katta imkoniyat hisoblanadi. O'zbekistonda bunday o'tish davri ancha yillardan beri davom etib kelayotganligini alohida aytib o'tish kerak. Ammo, bu davrda jahon tajribasini o'rganish va MHXSga muvofiq buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobot tuzishga o'tishning muammolari va istiqbollarini baholash juda sekinlik bilan amalga oshirilmoqda. Xususan, MHXSga o'tish bo'yicha islohotlarning boshlanishida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010- yil 26-noyabrdagi PQ-1438-sonli "2011-2015-yillarda respublika moliya-bank tizimini yanada isloh qilish va barqarorligini oshirish hamda yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi qarorining qabul qilinishi bo'ldi. Mazkur qaror bilan banklar tomonidan MHXS asosida hisobotlar tayyorlashga o'tish va xalqaro kredit reytinglarini olishi bo'yicha ustuvor yo'nalishlar belgilab berildi. Shuningdek, Respublikamizda ilk bor 2013- yilda O'zbekiston buxgalterlari va auditorlari milliy assotsiatsiyasi (O'zBAMA) tegishli davlat organlari va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda MHXS standartlarini o'zbek tiliga tarjima qildi. O'zbekiston auditorlar palatasi, Moliya vazirligi, Markaziy bank va yirik auditorlik tashkilotlari "Ko'rib chiqish komissiyasi" a'zolari sifatida tarjima jarayonida qatnashdi. 2013-yildagi MHXS hujjatlari tarjimasi yakunlangan bo'lsa-da, keyinchalik ular MHXS fondi tomonidan kiritilgan doimiy o'zgarishlar bo'yicha yangilab borilmadi. Bunga asosiy sabab sifatida ularga talab va ehtiyojning pastligi hamda MHXS hujjatlarining

qonun hujjatlari bilan tan olinmaganligini ko'rsatish mumkin. Keyinroq, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 24-apreldagi PF-4720-sonli "Aksiyadorlik jamiyatlarida zamonaviy korporativ boshqaruv uslublarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoniga asosan 2015-2018-yillarda barcha aksiyadorlik jamiyatlari yillik moliyaviy hisobotni nashr etishi va audit hamda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq tashqi auditni o'tkazishi belgilangan edi. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, o'sha davrda mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan hisobchi, soliq va moliya mutaxassislarining ko'pchilik qismi MHXS bo'yicha yetarli bilimga ega emas edi. Buning ustiga MHXS hujjatlari o'zbek tilida qo'llash uchun doimiy yangilangan versiyasi taqdim etilmadi. Natijada, ko'pchilik kompaniyalar MHXS asosida moliyaviy hisobotni tayyorlash uchun auditorlar va boshqa tashqi ekspertlarni yollashga majbur bo'ldi. Buning oqibatida o'tgan 2015-2018 yillarda mamlakatimizda MHXSlarni amaliy qo'llash tajribasi paydo bo'lmadi. Bu orada, qonun hujjatlarida biroz ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Masalan, 2016-yil 13-aprelda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 404-sonli qaroriga asosan yangi tahrirdagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonunga tegishli moddalar va bandlar kiritildi. Xususan, "Buxgalteriya hisobi standartlari" nomli 10-modda kiritildi. Unga ko'ra, Buxgalteriya hisobi subyektlari moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini qonun hujjatlarida belgilangan tartib da qo'llashi belgilab berildi. Bundan tashqari, Qonunning 22-moddasida xalqaro standartlar bo'yicha tuziladigan moliyaviy hisobotga doir talablar moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari bo'yicha belgilanishi qayd etilgan edi.

XULOSA

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishning dolzarbligi, ijobiy jihatlari va afzalliklarini hamda oqibatlarini tahlil qilish hamda nazariy-uslubiy jihatlarni tadqiq qilish natijasida quyidagi xulosalarni berish mumkin: birinchi, korxonalarda moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini qo'llash, uning ahamiyati va zarurati o'rganish, nazariy-uslubiy jihatlarni tadqiq qilish orqali ushbu moliyaviy hisobotlardan foydalanuvchilar, asosan, investorlarni jalb qilishda ustuvorlikka ega ekanligi hamda shaffof va to'liq ochib berilgan ma'lumotlar to'plamini taqdim etilishi va ishonchli manba bo'lib xizmat qilishini alohida ta'kidlab aytish zarur;

ikkinchi, mamlakat miqyosida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini joriy etishda eng kerakli resurs bu kadrlar hisoblanadi. Shu sababdan, kadrlar tayyorlash tizimini tezkor ravishda ishlab chiqish va dasturiy ta'minotga o'zgartirish kiritish uchun mavjud va qo'shimcha resurlardan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir; uchinchi, milliy buxgalteriya hisobini MHXSning prinsip va talablariga mos holda keltirish bo'yicha islohotlarni davom ettirish jarayonida amaldagi me'yoriy huquqiy hujjatlarga, buxgalteriya hisobining milliy standartlariga zaruriy o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish, xususan, nizomlar, yo'riqnomalar va qoidalarni ham standartlarga aylantirishimiz kerak; to'rtinchidan, MHXSni qabul qilish va uni qo'llashda hisob tizimidan tashqari, moliya, pul-kredit, soliq va mehnat qonunchiligini hamda kapital bozorini o'zaro uyg'unlikda ta'minlash zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 404-sonli qaroriga asosan yangi tahrirdagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonun, 13.04.2016 yil, 22-modda // lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1438 sonli "2011-2015 yillarda respublika moliya-bank tizimini yanada isloh qilish va barqarorligini oshirish hamda yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi qarori, 26.11.2010 yil, // lex.uz
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4720-sonli "Aksiyadorlik jamiyatlarida zamonaviy korporativ boshqaruv uslublarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni, 24.04.2015 yil, // lex.uz
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4611 sonli "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" qarori, 24.02.2020-yil // lex.uz